

Вовк В.М.*

США ТА РОСІЯ: ПЕРСПЕКТИВИ ПОЛІТИКИ «ПЕРЕЗАВАНТАЖЕННЯ»

У статті йдеться про стан і перспективи політики «перезавантаження», яка визначала двосторонні стосунки США та Росії протягом останніх років. Окреслено геополітичний ландшафт, що постав внаслідок ряду міжнародних конфліктів на Близькому Сході, Центральній Азії та Східній Європі.

Ключові слова: політика «перезавантаження», енергоносії, геополітичні інтереси, іслам, безпека.

В статтє говорится о состоянии и перспективах политики «перезагрузки», которая определяла двусторонние отношения США и России на протяжении последних лет. Очерчен геополитический ландшафт, который возник в результате ряда международных конфликтов на Ближнем Востоке, Центральной Азии и Восточной Европе.

Ключевые слова: политика «перезагрузки», энергоносители, геополитические интересы, ислам, безопасность.

This article describes the state and perspectives of the «reset» policy that has determined the bilateral relations between USA and Russia during the last years. The geopolitical landscape that appeared as a result of several international conflicts in the Middle East, Central Asia and Eastern Europe is shaped here.

Key words: «reset» policy, energy supplies, geopolitical interests, Islam, security.

Політика «перезавантаження» почала активно фігурувати як дипломатична метафора після візиту Гіларі Клінтон до Москви на початку президентства Барака Обами. Вона знаменувала принципову зміну у стосунках між США та Росією, які пережили «еволюцію» погіршення від періоду бомбардувань Югославії Мілошевича у 1999 році до російсько-грузинської війни 2008 року. На думку Олексія Фененка, провідного наукового співробітника Інституту стратегічних досліджень РАН, політика «перезавантаження» базувалась на об'єктивних причинах, серед яких: а) загроза колапсу режиму контролю над озброєннями внаслідок завершенням дії договору START-1 31 грудня 2009 року та договору SORT (Strategic Offensive Reductions Treaty) 2002 року, чинного до 31 грудня 2012 року, проте без належного механізму контролю; б) ліквідація загрози прямого воєнного конфлікту між Росією та США протягом «п'ятиденної війни» у серпні 2008, коли уперше з 1983 року Москва та Вашингтон були на грані регіонального військового конфлікту [1]. Протягом декількох останніх років політика «перезавантаження» зазнала істотної трансформації. Значну роль у процесі такої трансформації свого часу відіграли наміри України приєдна-

* кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України

тись до Плану дій щодо членства у НАТО, а також наміри США розташувати системи ПРО у безпосередній близькості від кордонів Росії. До 2008 року фактично було вичерпано ресурс співпраці Росії та США у «протистоянні світовому тероризму». Йдеться про взаємовигідний альянс двох країн у справі боротьби з режимом талібів у Афганістані, який загрожував як російським так і американським інтересам у цьому регіоні світу. Кремль не мав достатньо військових, політичних та економічних ресурсів, аби гарантувати захист своїх південно-східних рубежів від загрози поширення впливу політичного ісламу у країнах Середньої Азії, насамперед таких, як Таджикистан і Узбекистан. Натомість Сполучені Штати не могли сподіватись на успіх у справі ліквідації такого лігва Аль Каїди, як цілковито контрольований талібами Афганістан без баз для передислокації свого військового контингенту та контингенту НАТО.

Довготривале перебування військового контингенту США у Афганістані у комплексі із можливими зрушеннями геостратегічного статус кво на європейському театрі цілком імовірно підштовхнуло Кремль до перегляду основи співпраці між США та Росією, яка так яскраво спалахнула після подій 11 вересня 2001 року. Спроби дестабілізації суспільно-політичних режимів у Киргизії та Узбекистані, що не могли мати місце без навіть пасивного сприяння з боку Росії, завершилися по суті зміцненням режиму Каримова і «зміцненням незалежності» Бишкеку. У Киргизії почав оформлюватися відчутний військовий вплив США і відчутний економічний вплив – Китаю, що значно поліпшило умови геополітичного маневрування для Бишкеку.

Можна зробити припущення, що загроза цілковитої втрати свого контролю і переважної ролі у двох стратегічно важливих регіонах світу – Європі (Кавказ, Україна) та Середній Азії, підштовхнула Кремль до рішучих дій у серпні 2008 року, які, своєю чергою, уможливили ймовірність прямого воєнного зіткнення з непередбачуваними наслідками між США та Росією. В усякому разі таке зіткнення аж ніяк не гарантувало США «укорінення» в зоні, що могла розглядатись як плацдарм для воєнних дій проти Ірану у разі успішного розгортання останнім своєї «мирної» ядерної програми, не кажучи вже про катастрофічні наслідки такого конфлікту для усієї системи світової безпеки.

Стратегічна пропозиція під назвою політика «перезавантаження» виразно позначала межі реалістичного позиціонування двох провідних гравців ядерного клубу держав – США та Росії, межі національного інтересу. Перші ластівки такої політики з'явилися ще до її офіційного проголошення адміністрацією Барака Обами. Так, Україні було відмовлено у приєднанні до плану ПДЧ, що вочевидь вказувало на пріоритети зовнішньої політики США. Підтримка Грузії не пішла далі дружньої риторики та вкрай дозованої економічної допомоги. Військова співпраця з урядом Саакашвілі виглядала явно обмеженою і скоріше символічною, ніж реальною, адже США не постачали до Грузії важких озброєнь. Натомість можна було спостерігати поступове відродження дружніх стосунків між США та Узбекистаном, які були вкрай зіпсовані подіями в Андіжані у 2004 році. Узбекистан надає всіляку допомогу США у справі доставки вантажів невійськового призначення до Афганістану північним маршрутом, що дозволяє Сполученим Штатам зменшити їхню залежність від Пакистану як основної транзитної країни. Є підстави вважати достовірними дані, оприлюднені сайтом www.eurasianet.org, згідно з якими за останні три роки Узбекистан став одним з ключових вузлів, які надають повітряні коридори, автошляхи та залізниці Пентагону та НАТО [2]. Очевидним є той факт, що США розглядають Узбекистан як важливий чинник розв'язання своїх геополітичних завдань у регіоні.

Після тривалих дискусій та дипломатичного маневрування Росії, Вашингтон так і не відмовився від розгортання систем ПРО у Східній Європі, у Польщі і тепер уже в Руму-

нії. На це рішення не могли вплинути навіть погрози Кремля розгорнути на кордонах країн Балтії ракетні комплекси Іскандер, що засвідчує передусім програш Росії на полі розвідувальної діяльності та неточність геостратегічних розрахунків Росії. Крім того, використання російської системи ПРО, що його запропонувала Москва у разі загрози Європі, виглядає як грубий пропагандистський прийом, який не дав жодного позитивного результату. Ясна річ, американська ПРО у Східній Європі, може опосередковано, але реально змінити стратегічний баланс ядерних озброєнь США та Росії. Проте важко собі уявити обставини, за яких Вашингтон міг би відмовитись від захисту ключового нафтоносного регіону світу, та від захисту свого стратегічного союзника у цьому регіоні – Ізраїлю. Адже на кін поставлено безпеку світової економічної системи, що забезпечується стабільністю країн Перської Затоки - Саудівської Аравії, Катару, Кувейту, Оману, Бахреїну та Об'єднаних Арабських Еміратів. Ядерний Іран із сучасними носіями ядерної зброї вочевидь перетворився б на впливового регіонального гравця, з думкою якого почали б всерйоз рахуватись лідери вищеназваних країн, що завдало б удару по світовому ринку вуглеводнів.

Не в останню чергу поразка помірної іранської опозиції у 2009 році, з якою США пов'язували сподівання на лібералізацію теократичного режиму, істотно вплинула на відновлення ідеї ПРО у Східній Європі, в реалізації якої було зроблено паузу. Відмовившись від ескалації напруження, пов'язаного із активним залученням України до Євроатлантичних структур, а також від активного впливу на пострадянський Кавказ, Сполучені Штати, схоже, зосереджуються на іранській проблемі.

Водночас криза єврозони, ризики, пов'язані з критичною залежністю економік Європи від російських енергоносіїв, спроби Росії втягнути Україну до митного союзу створюють серйозні загрози для того формату взаємовідносин між США та Росією, що дістав назву політика «перезавантаження». Перша обставина може завдати істотного удару по атлантичній солідарності, друга – перетворити український ВПК на придаток російської оборонної промисловості. Крім того, на наших очах розгортається конфлікт, пов'язаний з ситуацією довкола Сирії. Для Росії Сирійський режим відіграє роль гаранта її воєнно-морської присутності в акваторії Середземного моря. Саме тому вона наклала вето на резолюцію Ради Безпеки ООН, якою передбачався демонтаж цього режиму. Ймовірні геополітичні втрати Росії внаслідок такого демонтажу важко переоцінити. Адже в цьому разі було б цілковито знецінено роль Росії як активного гравця у процесі проведення воєнної кампанії США, Ізраїлю та їхніх союзників проти Ірану. З другого боку, і ймовірні втрати США внаслідок консервації диктатури Башара Асада були б значними. Серед причин, що зумовлюють тісну співпрацю між Москвою і Дамаском, називають також авторитарну солідарність Володимира Путіна і Башара Асада, спільні економічні інтереси, надто у справі постачання озброєнь, кооперацію у галузі атомної енергетики. Проте, на думку російського політолога Дмитра Треніна, на даний момент ситуаційно більш вагомими чинниками позиції Москви є серйозні сумніви щодо сирійської опозиції та підозрами щодо мотивів Сполучених Штатів [3].

Нині ми спостерігаємо радикальну зміну тональності у висловлюваннях кандидатів від республіканської партії щодо Росії. Так, один з лідерів республіканських праймеріз Мітт Ромні у своєму флоридському виступі вже назвав Володимира Путіна світовою небезпекою. Помітні також зміни у дипломатичному діалозі адміністрації Барака Обами та адміністрації тандему Медведєва-Путіна. Зокрема, ідеться про всілякі «сюрпризи», наприклад неможливість встановлення телефонного зв'язку між Гіларі Клінтон та Сергієм Лавровим напередодні голосування у Раді Безпеки ООН резолюції, пов'язаної із ситуацією в Сирії.

Сьогодні з великою долею вірогідності можна констатувати, що фундамент політики «перезавантаження» - боротьба із світовим тероризмом (читай тероризмом політичного ісламу) зруйновано. По-перше можна зробити припущення, що ідеологічний ісламський чинник у Чечні майже втратив своє значення. Це може бути пов'язано з переорієнтацією лідерів політичного ісламу, спрямованої на використання різновекторності геополітичних інтересів США та Росії. Ідеться про тактику часів холодної війни, яку активно використовували такі лідери, як Гамаль Абдель Насер, Муаммар Каддафі, Ясир Арафат. По-друге, реальної загрози для південних рубежів Росії, що походила від руху Талібан, в осяжному майбутньому немає.

Поворотним пунктом у політиці «перезавантаження» вже згадуваний Олексій Фененко вважає зустріч між Президентами Бараком Обамою і Дмитром Медведєвим у Вашингтоні 24 Червня 2010 року, під час якої сторони не дійшли згоди щодо інтерпретації преамбули до Договору START-III.

Політика «перезавантаження» була, по суті, лише середньостроковим інструментом захисту геополітичних інтересів. Росії вона дала можливість використати паузу задля остаточного відновлення економіки після дефолту 1998 року, збільшити свій вплив на країни-лімітрофи, насамперед – Україну, створити міцний ґрунт для посилення енергозалежності країн Європейського Союзу. Сполучені Штати, своєю чергою, отримали можливість зосередитись на «ісламському» напрямку своєї зовнішньої політики.

У Сполучених Штатах дедалі більше лунає критика політики «перезавантаження». На думку деяких дослідників американський досвід засвідчив, що Москва просто скористалась нею задля того, аби домогтись від заходу поступок, не поступившись практично нічим. «Перезавантаження» лише підштовхнула Росію до більш агресивної реалізації своїх стратегічних цілей, включно до встановлення своєї сфери впливу в Євразії. З огляду на такий досвід вважається за доцільне висунення на порядок денний тісної співпраці США з окремими європейськими країнами та Євросоюзом у цілому з метою кращого захисту трансатлантичних інтересів від російської агресії. Зокрема, ідеться про ліквідацію франко-німецької монополії на вироблення політики щодо Росії. Рекомендується уважніше прислухатись до країн Центральної та Східної Європи, які мають фундаментальний досвід стосунків із Москвою [4]. Як відомо, на саміті у Довілі (жовтень 2010) було зроблено спробу поглиблення співпраці між Російською Федерацією та Францією і Німеччиною. При цьому фактично були проігноровані заперечення Швеції та Польщі проти відновлення «звичайних ділових» стосунків із Росією через порушення останньою домовленостей про припинення вогню у Грузії, що їх ініціювала свого часу Франція. Ініціативу створення Нового Договору Безпеки, яка постала за підсумками довільського саміту, США категорично відкинули, що засвідчило: «Європа не має міцної переговорної руки у безпечових справах». Спроби послаблення трансатлантичних уз із метою унезалежнення ЄС від НАТО наштовхнулись на опір переважної більшості членів Євросоюзу. Отже реалізація ідеї Європейського безпекового договору стало неможливим.

Чи означатиме завершення доби «перезавантаження» появу багатопольярного світу, в якому Росія стане впливовим геополітичним гравцем, який зможе вигравати? Про такий поворот можна було б говорити з великою долею впевненості, якби ВВП Росії гарантував би достатню підтримку російського ВПК для глобального суперництва, якби темпи депопуляції в Росії не були одними з найбільших у світі, якби структурні зрушення в економіці могли б змінити її переважну орієнтованість на експорт енергоносіїв, якби російська наука могла б надолужити втрати від перерваної спадкоємності наукових шкіл і якби Росія не програвала у конкуренції високих технологій. Ідеться, ясна річ, передусім

про цивільні ринки. За приклад тут може правити економічно невдалий проект, пов'язаний з будівництвом літака Суперджет 100 Сухой. При цьому, ясна річ, Росія і надалі братиме участь у перегонах озброєнь. Найближчим часом планується спустити на воду новітні підводні ракетноносці класу «Борей» - «Юрій Долгорукий» і «Александр Невский». Втім, чи зможе витримати економіка нашого Східного сусіда такі витрати у разі зменшення цін на енергоносії.

Натомість існує велика кількість країн, які пов'язують свій добробут із однополярністю і домінуванням Сполучених Штатів. І серед них насамперед провідні експортери нафти, а також країни Європейського Союзу, захищені парасолькою НАТО. Варто нагадати, що майже 85% бюджету Північноатлантичного альянсу становлять «інвестиції» Сполучених Штатів Америки.

З огляду на дані обставини позиціонування України у системі міжнародної безпеки набуває особливого значення. Ясна річ, що «проблемна» Україна, країна з браком національної консолідації, нереформованою економікою, з соціально-політичною структурою, яка має спадкові риси комуністичного авторитаризму, неартикульованістю національного інтересу, очевидною кризою ідентичності, виглядає для Заходу не надто привабливим і надійним партнером у справах безпеки. Сподівання на стабільність, що її пов'язували з приходом команди нового Президента, виявились недостатньо обґрунтованими. Радикальні зміни цієї ситуації можуть відбутись лише у двох випадках - у разі кардинальної зміни внутрішньої політики, реальної консолідації суспільства довкола чітко визначеного національного інтересу, а також у разі серйозного збройного конфлікту у зоні Перської затоки, або на Близькому Сході. Але найімовірніше Україна стане заручником позиційної боротьби США та Росії за регіональну гегемонію на засадах наступального реалізму.

Список використаних джерел

1. It is dangerous for Russia and the USA to ignore the looming conflicts. <http://valdaiclub.com/usa/35080.html>.
2. <http://www.voanews.com/russian/news/USA-Uzbekistan-2011-09-30-130867828.html>.
3. Dmitri Trenin Russia's Line in the Sand on Syria Why Moscow Wants To Halt the Arab Spring. Foreign Affairs February 5, 2012. <http://www.foreignaffairs.com/articles/137078/dmitri-trenin/russias-line-in-the-sand-on-syria>.
4. Sally McNamara The Failure of the «Russia Reset»: Next Steps for the United States and Europe. The Heritage Foundation January.
5. 2012 <http://www.heritage.org/research/reports/2012/01/the-failure-of-the-russia-reset-next-steps-for-the-united-states-and-europe>.